ЗОБРАЖЕННЯ ТУРКМЕНІСТАНУ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В КНИЗІ ГАРТЕВЕЛЬДА ВІЛЬГЕЛЬМА НАПОЛЕОНОВИЧА «СРЕДИ СЫПУЧИХ ПЕСКОВ И ОТРУБЛЕННЫХ ГОЛОВ: ПУТЕВЫЕ ОЧЕРКИ ТУРКЕСТАНА (1913)»

***Ємельянова М.В.*, канд. філол. наук, доцент кафедри практичного мовознавства УДПУ ім. П. Тичини**

Анотація

У статті проаналізовано книгу Гартевельда Вільгельма Наполеоновича «Среди сыпучих песков и отрубленных голов: путевые очерки Туркестана», визначено, яка інформація про звичаї та умови життя туркменських племен подана в даному виданні. досліджено опис Ашхабаду початку ХХ століття.

Ключові слова

Туркменістан, Туркестан, Асхабад, текінці, аули, бабісти.

Abstract

The article analyzes the book by Harteveld Wilhelm Napoleonovich «Among the Loose Sands and the Chopped Heads: The Waypoints of Turkestan», it is determined which information about the customs and living conditions of the Turkmen tribes is given in this edition. The description of Ashgabat at the beginning of the 20th century is explored.

Keywords

Turkmenistan, Turkestan, Ashgabat, tekincy, aul, babisty.

Звичаї і традиції Туркменістану самобутні та своєрідні і потребують детального вивчення. На жаль, в сучасній науці існує недостатня кількість наукових та науково-популярних праць, присвячених цій проблемі. Ще менше матеріалу про минуле Туркменістану. Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю розширяти джерельну базу вивчення історії, традицій і звичаїв Туркменістану.

Мета статті – аналіз книги Гартевельда Вільгельма Наполеоновича «Среди сыпучих песков и отрубленных голов: путевые очерки Туркестана», вивчення свідчень очевидця про звичаї та спосіб життя людей початку ХХ столыття на території сучасного Туркменістану. В цій книзі описується життя звичайних жителів Туркменістану, детально зображуються звичаї і традиції туркменського народу [1].

Назва «Туркестан» вживалася в XIX – на початку ХХ століття і не називала лише територію Туркменістану, а значно ширші землі: «*Туркестан (Turkistan), регіон в Центральній Азії на північ від Гімалаїв, що входить до складу Китаю, Афганістану і колишня середньоазіатська республіка СРСР. У період раннього Середньовіччя тут знаходилося декілька торгових центрів – ханств, таких, наприклад, як Ташкент і Самарканд, розташованих уздовж караванних шляхів. Напівнезалежні, вони проіснували аж до XIX століття, коли Росія, Китай і Афганістан стали поширювати на ці територію свою владу. У 1867 р Росія завоювала Ташкент і деякі інші міста. Після «Громадянської війни» в Росії на їх території. Були утворені чотири середньоазіатські радянські республіки: Туркменістан (1924), Узбекистан (1929), Таджикистан (1929) і Киргизстан (1936).*» [2].

Автор аналізованої книги Гартевельд Вильгельм

Наполеонович – «композитор; народився в 1862 році в Стокгольмі; навчався в в Лейпцигській консерваторії, потім жив в Росії. Його опера – «Песнь торжествующей любви» (1895) йшла в Москві, Казані та інших містах.» [3].

Про Гартевельда відомо, що крім музики, він займався етнографією і публіцистикою. Як зазначають у його біографії: «Гартевельд Вільгельм Наполеонович (Julius Napoleon Wilhelm Harteveld) – російський композитор, етнограф и публіцист. За походженням – швед. Народився в Стокгольмі, навчався в Лейпцігській консерваторії, після закінчення якої переїхав до Росії, де прожив 36 років. Через громадянську війну довелося повернутися в рідний Стокгольм (через Стамбул). Тому в Росії він вважається російським композитором, а в Швеції – шведським» [4].

Вважається, що найбільшу популярність Гартевельд здобув як мандрівник і збирач музичного фольклору. Гартевельд декілька раз побував в Сибіру. Після повернення із цієї подорожі, Гартевельд видав велику кількість нотних записів каторжних пісень в своїй обробці: «Песни каторги: Песни сибирских бродяг и каторжников» (СПб. 1908), «8 песен сибирских каторжан, бродяг и инородцев... «(СПб. 1908), «25 песен сибирских каторжан, бродяг и инородцев...» (СПб, 1909), «14 песен сибирских каторжан, бродяг и инородцев, собранных на месте в Сибири в 1908 г. В. Н. Гартевельдом» (СПб. 1910). В 1913 році Гартевельд відправився в подорож по Туркменістану, в результаті якого його бібліографія (приблизно 200 позицій) поповнилась книгою «Среди сыпучих песков и отрубленных голов: Путевые очерки Туркестана» [5].

Як ми уже зазначали, назва Туркестан охоплює територію набагато ширшу, ніж сучасний Туркменістан. Розглянемо ті розділи книги «Среди сыпучих песков и отрубленных голов: Путевые очерки Туркестана», які оповідають про життя туркменського народу.

Другий розділ книги називається «Асхабад». Асхабад – це давня назва сучасного Ашхабаду, столиці Туркменістану.

За Гартевельдом, назва Асхабад має перське походження: «Слово «Асхабад» – перське, і в перекладі означає «приємне місце» [1].

Описуючи Ашхабад початку XX століття, автор акцентує увагу на складних кліматичних умовах, в яких живуть жителі цього міста: «Але при цьому повинен сказати, що я, чимало подорожуючи по білому світу, ще не зустрічав місця в кліматичному відношенні більш примхливого, ніж Асхабад… Влітку тут стоїть така спека, від якої, по виразу мого асхабадского знайомого, «мозок сохне і очі лопаються», а зимою, з гір часто налітає сніжна буря зовсім нежданно-негадано.» [1].

На початку XX століття місто Асхабад уже було розвиненим культурним, промисловим та управлінським центром всього Туркестану, як зазначає В. М. Гартевельд: «У ньому знаходяться всі відділи обласного управління, як то: управління Середньоазіатської залізниці, окружний суд, відділення Державного банку, митниця, казначейство,

акцизне управління і т. д. Є жіноча гімназія, чоловіча прогімназія, залізничне технічне училище, Куропаткінська школа садівництва, недільні школи, дитячий притулок, церковно-парафіяльна школа і баханнське училище бабістів. Існує Закаспійське товариство любителів полювання, товариство лікарів і музичне товариство. Нарешті, в місті є п'ять православних церков, лютеранський молитовний будинок, дві мечеті і синагога.» [1].

Рис. 1. Листівки, які символізують життя Туркменістану початку XX ст.

Недарма того часу в Туркестані Асхабад величають, і не без підстави, «Закаспійським Парижем», і місцеві жителі зі зрозумілою гордістю повторюють цю назву [1].

В Ашхабаді початку XIX століття були розважальні заклади, які привернули увагу примхливого мандрівника: «І повинен сказати: веселяться в Асхабаді щосили! Для цього є тут три клуби: військове зібрання, клуб велосипедистів і громадські збори. Крім того, є цирк з театральною сценою, але ресторани всі до єдиного носять чисто кафешантанний характер… Цілком фешенебельним місцем, де

збирається вище асхабадське суспільство, є військове зібрання» [1].

В.М. Гартевельд зазначає, що Асхабад є багатонаціональним містом. при цьому корінні жителі, плем'я текінців («текінці, ів, мн. (одн. текінець, нця, чол.; текінка, и, жін.). Одне з великих племен, що стало частиною туркменського народу..»[6]) живуть не в місті, а в оточуючих міста селах (аулах): «За національним складом населення в Ашхабаді надзвичайно строкате. У відсотковому відношенні росіяни становлять 35%, перси 32% і вірмени 19%. Крім того, багато греків, кавказців, молокан… Самі текінці в місті майже зовсім не живуть, а населяють навколишні аули. Вранці, на своїх віслюках, вони привозять до міста зелень, молоко і вже до полудня повертаються назад в свої аули.» [1]. Цікавою видається також згадка автора про існування в Ашхабаді початку XX століття одного із відгалужень мусульманської релігії: «Знайшла тут заступництво і притулок мусульманська секта бабістів, і в Ашхабаді бабісти, безсумнівно, є самим цікавим елементом населення. Засновником і засновником цієї секти був перс з Шираза – Мухамед-Алі.
В середині минулого століття він здобув у Персії загальну увагу своїм благочестям і моральною чистотою свого життя. Мухамед-Алі шукав новий сенс у словах Корану. Зрештою, він створив нове релігійне вчення ісламу і назвав себе «Баби» (точніше, «Баб» – rus_turk), тобто «ворота», так як він був переконаний, що своїм вченням відкривав новий шлях до пізнання Бога і Правди. Послідовники цього вчення пропагували терпимість до чужих релігій, і право вивчати все, що тільки він вважає допустимим за законом моральності. Часто можна бачити в руках бабістів книгу, з найкращим перекладом Віктора Гюго, Тургенєва та інших європейських письменників.» [1]. На думку Вільгельма Наполеоновича, бабісти є людьми освіченими, цікавими до всього нового, а особливо до знань. Автор висловлює сподівання, що бабісти несуть знання в народні маси.

Описуючи життя Ашхабаду, письменники не може не згадати всесвітньовідомих туркменських коней: «Хай буде мені тут дозволено сказати кілька слів про красу і гордість кінського світу, про текінських коней.

Існує дві породи місцевих коней – ахальська і іомудська. Ахальська, або ахал-текінська порода (*сучасна назва – ахалтекінська порода*) коней, зустрічається тепер як рідкість. Обидві породи туркменських коней походять від арабського коня. Наближаючись по екстер'єру до арабського коня, іомудська порода коней відрізняється від нього: великим зростом і м'ясистістю, меншою сухістю, грива і хвіст в іомудської породи досить густі. Ахальська ж порода коней дуже схожа за зовнішнім виглядом на англійську чистокровну скакову, і гриви майже не має.»

Я ставлюся досить байдуже до коней; але повинен зізнатися, що я ніколи не бачив і навіть не припускав про можливість існування коней такої краси, який побачив в асхабадскій стайні. Що не кінь – то поема ...»

[1].

Автор розповідає про племена туркмен на території, акцентуючи увагу на тому, що туркмени населяють степи Бухари, Хіви, Персії, Афганістану і Російського Туркестану, причому загальна їх чисельність сягає 500 000 чоловік. Діляться туркмени на сім племен: йомуди, гоклени, чаудури, салори, ерсари, сарики і текінці. В.М. Гартевельд зупиняється в своїй книзі детально на племені текінців, зазначаючи, що «Найбільш обдарованим, сильним і, я б сказав, симпатичним плем'ям треба визнати текінців. Вони займають Мервський, Ахалський і Атекський оазиси Закаспійській області. Скільки я не бачив текинців – всі вони були високого зросту, трохи сухорляві, темноволосі. Вираз темних очей завжди веселий, привітний і часто трохи лукавий» [1] Мандрівник описує національний одяг текінців: «Одягаються текінці майже всі однаково. Різниця тільки в якості матерії – ситцю або шовку. Носить він сорочку і шаровари, а зверху надягає халат (чанак). На голові, взимку і влітку, висока бараняча шапка. Текінські жінки, пристрасно люблять різноманітні прикраси і носять ручні та ножні браслети. Поверх свого чорного балахона вони надягають шарфи, і шарфи ці всипані срібними монетами у величезній кількості.» [1].

Треба констатувати той факт, що, вказуючи на існуючі в ті часи проблеми (нестача води, часті та різноманітні хвороби, складний клімат), В.М. Гартевельд загалом дуже схвально та навіть захоплено описує місцевих жителів «Багато красивих, я б навіть сказав, лицарських рис проявляється у текінця. Він до самозабуття гостинний, чесний, правдивий і болісно самолюбний. Крім того, він надзвичайно гордий. Між багатими і бідними текінцями не помічається переваги з одного і раболіпства з іншого боку. Один текінець сказав мені: «Ми тепер народ без голови, і тому всякий текінец сам собі голова». Всі непорозуміння між членами аулу вирішує народний суд, який керується каулетом (закон про моральність, здавна встановлений, відповідно до народних звичаїв). Народними суддями вибираються кращі люди, і рішення їх безповоротно.» [1].

Отже, книга Гартевельда Вільгельма Наполеоновича становить значний інтерес як джерело цікавої та правдивої (хоча і поданої під призмою авторського світогляду) інформації про традиції та звичаї племен, які заселяли територію сучасного Туркменістану на початку XX століття. Рідкісними та оригінальними є фотографії, зроблені автором під час подорожі Туркестаном у 1913 році.

Список використаних джерел

1. Гартевельд, Вильгельм Наполеонович (1862-1927). Среди сыпучих песков и отрубленных голов : путевые очерки Туркестана (1913). М. : И. А. Маевский, [1914]. – 159 с.
2. Оксфордська иллюстрированная энциклопедия. Том 4. Всемирная

история. С 1800 года и до наших дней. Редактор тома Роберт Блейк. – Москва: Издательский Дом «ИНФРА-М»,Издательство «Весь Мир» – 2002. – 1087 с.
3. Брокгауз Ф.А. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. М.: Рипол Классик, 2013. 524 с.
4. Гартевельд Вильгельм Наполеонович: Избранные литературные сочинения // Режим доступу: http://az.lib.ru/g/gartewelxd_w_n/
5. Гартевельд. Путешествие по Туркменистану, бардовская песня, шансон. 1913 г. // Режим доступу: https://www.liveinternet.ru/users/karl_m/post412197039/
6. Электронное издание «Толковый словарь русского языка Ушакова», М.: «Словарное издательство ЭТС», 1999 г. 1-е изд., 2008. 3-е из

ПІДГОТОВКА І ПРОВЕДЕННЯ V АЗІАТСЬКИХ ІГОР В АШГАБАДІ 16–25 вересня 2017 р.

Карасєвич С.А., **канд. пед. наук, викладач кафедри спортивних дисциплін**
Курмєтов Мерген, **студент ІІ курсу**
УДПУ ім. Павла Тичини

Анотація

У статті висвітлено підготовку і проведення V Азіатських ігор в Ашгабаді, які спрямовані на значне поширення спорту і фізичної культури у країні, її інтеграцію у міжнародні спортивні процеси. Ці ігри стали наймасштабнішою спортивною подією в історії Туркменістану Подія такого розмаху привернула увагу світової спільноти до держави, й особливо до її столиці – Ашгабату, «мармурового міста», яке нині поєднує у собі глибокі традиції минулого та новітні технології. Щодо спортивних складових самої Азіади-2017 – згідно програми пройшли змагання з 21 виду спорту.

Ключові слова

Азіатські ігри, Олімпійське містечко, Олімпійський факел Азіади, Туркменістан − столиця Ашгабату.

Abstract

The article deals with the preparation and holding of V Asian games in Ashgabat aimed at the broad development of sport and physical culture in the country, its integration into the international sports processes. These games have become the largest sporting event in the history of Turkmenistan Event of this magnitude attracted the attention of the world community to the state, and particularly in the capital – Ashgabat, «the marble city», which currently combines the deep traditions of the past and the latest technology. About sports components most of the Asian games-2017 – according to the program held competitions in 21 sports.

Keywords

Asian games, the Olympic village, the Olympic torch of the Asian games, the Turkmenistan capital Ashgabat.

5 листопада 2010 р. у столиці Туркменістану Ашгабаті відбулася історична подія − Президент країни Гурбангули Бердимухамедов поклав початок будівництва Олімпійського містечка, яке по завершенні буде однією з найбільших спортивних споруд в Азіатському регіоні.